

YENİ YÜZYIL İNSANLIĞA NELER VAADEDİYOR? (*)

Prof. Dr. Oğuz OYAN ()**

1. TSBD Kongreleri

Dünyada ve Türkiye’de sosyal bilimlere olan ilginin 1980’ler sonrasında gerileme sürecine girdiği biliniyor. Ancak buna karşı mücadele eden kuruluşlar da bulunmakta. Bunların başını bu dönem Türkiye’inde Türk Sosyal Bilimler Derneği (TSBD) çekti ve çekmeye devam ediyor. Sosyal bilimlerin tüm disiplinlerini kucaklamak gibi bir özelliğe ve belki de ayrıcalığa sahip olmak bakımından bu sorumluluk bir bakıma TSBD’nin omuzlarına kalmak durumundaydı.

Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin gelenekselleşen bilimsel kongrelerinin bu yıl, 1999’da, altıncısı toplanmaktadır. İlki 1980’de toplanan, ancak 12 Eylül’ün getirdiği zorunlu kopuş nedeniyle ikincisi ancak 1989 yılında yapılabilen, daha sonra üç yıldabir aralarla toplanmaya başlayan, 1995’ten beri ise iki yıldabir toplanma düzenine kavuşan bu kongreler, yoğun bir bilimsel etkinlik çabasının odağında bulunmaktadır. Kongrenin bu yılki programında açılış ve kapanış oturumları dışında 50 oturum yer almakta ve toplam 221 bildiri sunulmaktadır. Bu, sözkonusu kongrelerin kendi tarihi içinde bir rekoru işaret etmektedir. Çünkü, bundan önceki kongrelerde sunulan bildiri sayısı 150’yi, oturum sayısı da 30’u geçmezdi.

(*) VI. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Açış Konuşması, 17 Kasım 1999. ODTÜ Kongre Merkezi - Ankara

(**) Türk Sosyal Bilimler Derneği Başkanı

Bu yılki ilginin arkasında kuşkusuz genç akademisyenlerin akademik kariyer yönündeki çalışmalarını arttırmalarının da rolü bulunmaktadır. Ancak, sosyal bilimlere olan yenilenen bir ilgiden ve buna TSBD'nin mütevazı katkısından söz etmek sanırım çok abartılı kaçmayacaktır.

Sadece Kongrede yeralan bazı oturumların başlıklarına göz atıldığında, sosyal bilimlerin ne kadar renkli bir alan olduğunu kavramak için yeterli ipucu elde edilebilmektedir.

Üç gün süreyle Sosyal Bilimler Kongresinde eğitimden yaşam kalitesine, kadının ekonomik yaşama katılımından çocuk araştırmalarına, tarımdan tarihe, siyaset biliminden uluslararası ilişkilere, sanat ve kültürden popüler kültüre, psikiyatriden sosyolojiye, iletişimden sivil toplum örgütlerine, kimlik sorunlarından emek süreçlerine, yerel yönetimlerden kentleşmeye, milliyetçilikten ulus-devlete, iktisat tarihinden iktisata ve kamu maliyesine kadar giden çok değişik alanlarda farklı disiplinlerden gelen akademisyen ve uzmanların açtığı zengin tartışma ufuklarına tanık olunmaktadır.

Ulusal Sosyal Bilimler Kongrelerinin bir amacı da, merkez üniversiteleri ile çevre üniversitelerinin akademisyen ve araştırmacılarını buluşturmasıdır. Altıncı Kongrenin bu amaca en yoğun şekilde katkı yaptığı görülmektedir. Böylece, gönüllü bir kuruluş olan TSBD'nin, Türkiye'de hiçbir kamusal ya da özel bilim kurumunun doldurmadığı bir alana yerleşmek gibi özel bir işlevi olduğu görülmektedir.

Bu çabaların boşa gitmediği kuşkusuz. Ama beklenen tüm yararların sağlanabilmesi için bilimsel düşünme alışkanlığının daha fazla gelişmesine ve toplumca sindirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Bu da, bu ülkenin aydınlarını uzun ve sancılı bir sürecin beklediğini göstermektedir.

2. Geçmişten Geleceğe Bir Ufuk Turu

Şimdi, biraz iddialı bir yaklaşım olarak görülmesi pahasına, ikinci binyıl ve onun son yüzyılı olan yirminci yüzyıl üzerine bir ufuk turu yapmak istiyorum. Belki bir binyıl dönümünde bu biraz da moda olmuş bir yaklaşım olarak da görülebilir. Ama salt bu nedenle bu tür bir gereksiniminin gereğini yerine getirmekten kaçınamayız. Kuşkusuz, herkesin kendi ufuk turu kendine. Yani, herbir dünya görüşü kendi bakış açısına uygun bir binyıl ve yüzyıl değerlendirmesi yapacaktır. İzninizle ben kendiminkini sunuyorum.

I

Dünya birinci binyılı tüketirken Ortaçağın tam ortasında bulunuyordu. İnsanlık, Batı Avrupa coğrafyasında, feodalizmin oluşma aşamasından olgunluk aşamasına geçişin şafağındaydı. Feodal sistemin ekonomik temeli nihai biçimine doğru evrilirken tüm üstyapısıyla birlikte yeniden şekillenmeye, toplumun bütününe kapsayacak bir yaygınlığa ulaşmaya hazırlanıyordu.

Bu kırsal toplumun ufku henüz çok dardı. Gerçi binyıl şafağında nordik toplumların Kuzey Amerikaya kadar yolculuk yaptıkları bugün kesinleşmiş gibidir. Ama ne yaparsınız ki Amerika henüz resmen keşfedilmemişti. Dolayısıyla, insanlığın dağarcığına böyle bir keşif ve onun tüm sonuçları henüz kazanılmamıştı. Asya ile ilişkiler ise uzunca bir süredir sınırlanmış, hatta Batı Avrupa merkezli siyasal oluşumların Arap-İslam kültürünün egemenliğine girmiş Akdeniz ile dahi ilişki düzeyi Antik Çağa kıyasla oldukça gerilemişti. Uzak ticaret, kentsel gelişme yeni bir atılımın ancak kuluçka döneminde sayılabılırdi. Bununla birlikte, geleceğin Atlantik eksenli ekonomik merkezinin temelleri atılmaya da başlanmamış değildi.

Bilimin yerini kör inançların doldurduğu böyle bir çağda, binyıl bitiminin yada ikinci binyılın başlangıcının her türden felaket tellallığını beslemesi yadırgatıcı değildi. Hıristiyan kültürler için, üstelik bir bölümü açısından henüz bir yüzyılı bile bulmayan bir hıristiyanlık geçmişi olan yeni devşirilmiş kültürler sözkonusu olduğu için, miladi takvimin yuvarlak dönüm noktası olan 1000 yıl eşiğinin her türlü saplantının ve sapkınlığın olabileceği bir simge değer olması belki de kaçınılmazdı. İşte Batı Avrupa'nın ikinci binyıla girişi böyle oldu. Binyıl sonu konusunda en yaygın rivayet ve kehanet, bunun bir kıyamet dönemi olacağı, insanlık için dünyevi yaşamın son bulacağı idi. Bu kehanet, boş inançlar dünyasında alabildiğine zenginleştirildi. Eğitimsiz kırsal kitleler büyük korkuların tutsağı oldular.

Binyıl dönemeci geldi geçti. Kehanetler tutmadı. İnsanlık yoluna devam etti.

Bu arada, başka kültürler miladi binyılı farklı yaşadılar. Abbasiler dönemindeki Arap-İslam kültürü için binyıl dönemeci fazla bir anlam taşımadı. Arap imparatorluğu genişlemeye devam etti. Feodal gelişme aşamasının farklı evrelerinde bulunan Akdeniz ve Asya toplumları için binyıl dönümü Batı Avrupa Ortaçağındaki gelişme dinamiklerini taşımadı.

II

Yeni binyılın ilk yüzyılları, bugünkü Batı uygarlığının beşiği olan Batı Avrupa'da feodalizmin billurlaştığı, töre ve hukuğuyla yerleşip donuklaştığı yüzyıllar oldular. Ama kendi kabuğunun dışına taşmalar da bu dönemde oldu. Haçlı seferleri 11. Yüzyıl sonunda insanlık tarihine girdi ve farklılaşarak birkaç yüzyıl boyunca yinelenme olanağı buldu. Gene 11.yüzyıl sonunda feodalizmin ilk ihraç edilmiş örneğine tanık olundu: İngiltere'nin Normanlar tarafından fethi, burada merkezi ve hiyerarşik bir feodal doku oluşumunun başlatıcısı oldu.

11. yüzyılın farklılaştırıcı etkisi bununla sınırlı kalmadı. Kıta Avrupası ile Büyük Britanya'nın siyasal ve ekonomik tarihlerinin farklı patikalar izlemesinin de başlangıcını oluşturdu:

Merkezi ve hiyerarşik bir feodal yapının kurulduğu Norman fethi sonrasında İngilteresinde 13.yüzyıldan itibaren feodal aristokrasi merkezi yönetimin gücünü sınırlama çabaları içine girerken, Magna Carta'nın açtığı yoldan yeni bir meşruti monarşinin erken işaretlerini oluşturmaya başladı.

Buna karşılık, dış tehditin ortadan kalkmasının sağladığı rahavet içinde, 11-13. yüzyıllarda merkezi iktidarın ufalandığı ve iyice nominalleştiği Kıta Avrupasının Batısında, özellikle Fransa örneğinde, 13.yüzyıl ortalarından itibaren merkezi güç -yada onun adına ne kaldıysa- yitirdiği iktidarının ardına düştü. Merkezkaç güçlerin aleyhine güçlendi. Mutlakiyetçi monarşiler oluşturdu.

Bu nedenlerle, ilerde Fransız Devriminin İngiliz Devriminden siyasal düzlemde daha radikal olmasının, buna karşılık İngiltere'de ekonomik devrimin, sanayi kapitalizminin, daha erken ve daha köklü bir biçimde ortaya çıkış koşulları adım adım oluşmaya başlayacaktı.

11.yüzyılda Yakın ve Orta Doğu'da tarih sahnesine çıkan yeni bir güç de Türkler oldu. Bu çıkış iki yenilikle birlikte oldu: Birincisi, Türkler semavi dinlerin sonuncusu olan ve henüz ideolojisi taze olduğu için etkileme gücü de yüksek olan islamiyeti en yoğun olarak yeni binyıl başlarında benimsiyorlardı. İkincisi, İran/İslam/Arap etkisi sonucunda, Türkler eskinin göçebe Asya imparatorluklarından farklı ve daha köklü bir devlet anlayışına kavuşuyor ve yerleşik bir toplum kültürüne doğru yer yer hızlı bir geçiş yapıyorlardı.

Büyük Selçuklular 11. Yüzyılın özellikle ikinci yüzyılına damgasını vururken, aynı dönemde Anadolu'nun fethi de büyük bir hızla gerçekleşebiliyor

ve ardından daha uzun ömürlü ve Osmanlıya vücut verecek olan Anadolu (Rum) Selçuklu Devleti kuruluyordu. 14.yüzyıl başlarından itibaren, Batı feodalizminin kriz yüzyıllarında taze bir güç olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti ise, geçmişin deneyimleri ve Ortadoğu'nun dış tehditlere açık koşulları altında, merkezi bir feodal örgütlenmeye doğru yönelerek uzun tarihsel serüvenine başlıyordu. İstanbul'un alınışı, bu devleti Roma ve Bizans'ın halefi olma iddiasını taşıyan bir imparatorluk ideolojisine ve yeni bir kurumsal yapıya taşıyacaktı.

III

Binyılın başlangıç yüzyılının bereketi izleyen yüzyıllara aynen yansımadı. Binyılın en çok temayüz eden yüzyılları arasında 15/16 yüzyıllar, 18. ve 19 yüzyıllar ile kuşkusuz 20 yüzyıl yerini aldı.

15.yüzyıl denizaşırı keşiflerin, özellikle yenedünyanın keşfinin ve matbaanın icadının yüzyılı oldu. Aynı yüzyıl, kökleri İsadan önce 8.yüzyıla kadar çıkabilen Roma İmparatorluğu'nun son olarak Bizans'ta cisimleşen doğuluşmuş ve feodalleşmiş ardılının sonuna tanıklık ederken, Osmanlıların Doğu Roma İmparatorluğu'nun devamı olma iddiasıyla bir İmparatorluk ideolojisine geçiş yaptığı yüzyıl oldu. Tüm bunlar Ortaçağın sonunu muştuluyan dönüm noktaları oldular.

Ama Ortaçağ eğer feodalizm ile özdeşleştirilirse, her yerde birden sona ermesi sözkonusu olmadı. Bu anlamda birçok ülkede yüzyıllarca daha devam etti. İşin hazin yanı, İstanbul'u alarak yani Bizansı yıkarak Ortaçağı kapattığı iddia edilen Osmanlı İmparatorluğu altında da 20.yüzyıla kadar taşındı. Matbaayı 250 yıllık gecikmeyle kabullenebilen, kapitalizme geçişe uzun yüzyıllar direnen bu Geç Ortaçağ İmparatorluğunda kapitalist ilişkilerin gerçek başlatıcısı olan sanayi devrimine geçiş de mümkün olamadı.

14 ve 15. Yüzyıllar Batı Avrupa'da aynı zamanda feodalizmin kriz yüzyılları oldular. Bu kriz yüzyılları, 16.yüzyıldan itibaren ticari kapitalizmin yani merkantilist çağın doğuşunu hazırladılar. 15. Yüzyılda başlayan ve 16.yüzyılın ilk yarısında devam eden Rönesans da, Antik çağın değerlerine yeniden dönüş gibi gözükse de aslında kapitalist çağın bakış açılarına uygun zeminlerin oluşmasına katkıda bulundu.

Antik Çağ ve Ortaçağ düşüncesinden kopuşlar izleyen yüzyıllarda uç vermesine karşın, bilimsel düşünme sistematığına geçişte kesin kırılma noktala-

rı 18. yüzyılda doruğa çıkan Aydınlanma Felsefesi ve pozitivizm ile oluştu. İnsanlık tarihine bilimin ışığı düşerken, bilimsel bilgi üretimi de yeni bir ivme kazandı.

18.yüzyıl aynı zamanda büyük devrimlerin yüzyılı oldu. Yüzyılın son çeyreğinde Amerikan ve Fransız Devrimleri siyasal alanı dönüştürürken, İngiliz sanayi devrimi de kapitalist sistemin geri dönülmez bir biçimde yerleşmesinin koşullarını hazırladı.

IV

11.yüzyıl sonunda feodalizmi bir biçimiyle ithal eden İngiltere, 19.yüzyıl başından itibaren kapitalizmi ihraç eden ülke konumunu elde ediyordu. Şu farkla ki, üst yapı farklılıklarına rağmen ekonomik temeli bakımından büyük benzerlikler taşıyan feodalizmler birçok coğrafyada kendiliğinden ortaya çıkarken, sanayi kapitalizmi tek bir ülkede, İngiltere’de ortaya çıkıyor ve dünyaya oradan yayılıyordu. Bu üstünlük, İngiltere’yi 19.yüzyılın egemen ekonomik gücü yapmaya yeterli olacaktır.

Bir sanayi ülkesinin dünyanın egemen gücü olması tarihte ilk kez gerçekleşirken, bunun tarım imparatorluklarının egemenlik kurma tarzından önemli farklılıkları da ortaya çıkmıştır. Hiçbir tarım imparatorluğu bütün dünyayı hedefleyen bir hakimiyeti düşleyebilecek teknik altyapıya, ulaşım teknolojisine, ekonomik araçlara, kısaca sistemik özelliklere sahip olamamışken, sanayi kapitalizm çağında bu adeta eşyanın doğası durumuna gelmiştir. Kapitalist sistemin kendini yeniden üretme tarzının giderek genişleyen halkalarla gerçekleşmesi ve tüm dünya pazarlarını kucaklamaya yönelmesi, kaçınılmaz olarak önündeki tüm engelleri aşarak ilerlemesini gerektirmiştir. Bu, sadece iç gümrükler gibi kapitalizm öncesi bariyerlerin aşılması olarak kavranmamış; modern kapitalist çağın kurumları olan ve iç pazarın korumacılığı üzerinde yükselen ulus-devletlerin dahi dış ticarete liberalleşmesini zorlamaya kadar varmıştır. Ancak 19.yüzyılın İngiliz zorlamalı serbest değişimciliği, sanayileşme şantiyesine giren ülkeler açısından uzun soluklu olmazken, bu aşamaya gelememiş ülkelere kapitüler nitelikli ticari anlaşmalarla veya gerektiğinde güç kullanımını ve savaşları da kapsayan sömürgecilikle dayatılmış, büyük güçler arası toprak ve pazar paylaşımı kavgaları da bunlara eklenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesini yani 20.yüzyıl başlarını da içerecek şekilde düşünülürse, 19.yüzyıl büyük tarım imparatorluklarının sonunun hazırlandığı dönem olarak tarihe geçmiştir. Japon, Rus, Avusturya-Macaristan ve Os-

manlı İmparatorlukları gibi tarıma dayalı eski tip imparatorluklar, yeni üretim sisteminin darbelerine uzun süre dayanamamışlardır. Kendi iç dönüşümünü 19.yüzyıl sonunda yapabilen Japonya sanayi devrimine girişindeki gecikmeyi telafi edebilirken, Çarlık Rusyası'nın sanayi devrimindeki gecikmesini telafi rolünü Sovyet Sosyalist Devrimi oynamıştır. Benzer bir dönüşümü, çok daha gecikmeli olarak, 20.yüzyıl ortalarından itibaren Çin geçirmeye yönelecektir. Osmanlılar ise, ancak İttihat ve Terakki iktidarı altında bir milli iktisat politikası oluşturmaya yönelebilirken, sanayi devrimine giriş koşullarını oluşturmaya zaman ve ortam bulamamış bir tarım devleti olarak tarih sahnesinden silinmiştir.

19.yüzyılın insanlık tarihi açısından önemi sadece kitlesel üretime dayalı kapitalizmin gelişmesi değildir. Bilimsel bilgi üretiminin gelişmesinin bazı dorukları da aynı yüzyılda yaşanabilmiştir. Bir anlamda kapitalist sistemin teorisini oluşturan klasik ve neo-klasik iktisat kuramları bu yüzyılda oluşturulur ve serpilirken, bunların anti-tezinin yani kapitalizmin sistemli bir eleştirisini yapan ve evrim teorisini de özümseyerek yeni bir bilimsel kavrayış olan tarihsel maddeciliği geliştiren marksist kuramın da aynı yüzyılda ortaya çıktığı görülmektedir.

V

İkinci binyılın son yüzyılı, şu an son günlerini yaşadığımız 20.yüzyıl, insanlık tarihinin hem en onurlu sayfalarının yazıldığı hem de en karanlık zamanlarının yaşandığı bir derin çelişkiler yüzyılı olarak tarihteki yerini almaya adaydır.

20. yüzyıl şafağındaki insanlık, özellikle de sanayi devrimi süreci içinden geçen Batı Avrupa toplumları, 20. yüzyıl arifesinde, yani 19. yüzyıl sonunda büyük umutlarla doludurlar. Ekonomik büyüme ve dünya ticaretinin gelişimi, telgraf ve telefonun icadıyla devrimci bir yenilenmeye giren iletişim teknolojisi, dünyayı küçültmekte, emperyalist ülkeler ve onların halklarının önemli bir bölümü açısından tozpembe bir gelecek tablosu çizmektedir. Dünya, birinci büyük küreselleşme akımını yaşamaktadır. Bunun adının, sosyalist aydınlar tarafından 20.yüzyıl başlarında "emperyalizm" olarak konması iyimserlik rüzgarlarını dağıtmayacaktır: "Belle epoque" dünyası, 1900 yılına girişi büyük fanfarayla kutsayarak kutlayacaktır.

Ancak bu iyimserlik rüzgarları uzun sürmeyecektir. 1910'larda hala çok uzak gibi görünen Birinci Büyük Paylaşım Savaşı patlak vermekte gecikme-

yecektir. Bu Savaşta kozlarını tam olarak paylaşmadıklarını düşünenler, Birinci Savaşın mağlupları, çılgınca bir silahlanma yarışı sonrasında Yüzyıl ortasına varmadan İkinci Büyük Dünya Savaşını başlatacaklardır. İki savaş dönemi arasında faşizmin yükselişi, insanlık tarihinin en kanlı ve en barbar karşılaşmasını hazırlayıcı temel etken olacaktır. İkinci Dünya Savaşıyla ilgili tek teselli kaynağının, daha tahripkar atom silahlarının saldırgan güçlerin elinde daha erken tarihlerde hazır olmaması gibi nedenlere bağlı olması bile ne denli dehşetli bir felaketin eşiğinden dönüldüğünü göstermesi bakımından ibret vericidir.

20.yüzyıl tarihinin en önemli toplumsal olayları arasında kuşkusuz Sovyet Devriminin yeni bir ekonomik ve toplumsal düzen oluşturma konusunda insanlığa vadettikleri olmuştur. Bir sosyo-ekonomik sistemin, eski sistemin bağrında yeşermeden, tümüyle insan iradesiyle a'dan z'ye oluşturulması düşüncesinin eyleme geçirilmesi olan ve hiçbir emsale bağlı olmadığı için tamamen özgün bir deneyim olan Sovyet sisteminin ömrü üç çeyrek yüzyılı aşmamıştır. Hızlı bir dirijist sanayileşme modeli olmak ve rekabet halinde olduğu kapitalist sistemin faşizm ve militarizm gibi aşırılıklarını törpülemek ve sosyal adaletçi olmaya zorlamak gibi yüzyıl tarihi açısından küçümsenmeyecek global etkilere sahip olmuş bulunan Sovyet sosyalizminin, sadece yapılan yönetim hataları nedeniyle çöktüğünü düşünmek bugün aşırı bir iyimserlik olarak kabul edilebilir.

20.yüzyıl deneyimleri bize en azından şunu göstermiştir: İnsanlık henüz kapitalizmi aşabilecek bir ekonomik ve sosyal sistem için yeterli olgunluğa erişmemiştir; öte yandan kapitalizmin hakimiyet sürecinde aşınmalar yeterli bir düzeye ulaşmadan ve kapitalist sistemi aşabilecek nitelikte olması gereken yeni üretim ilişkilerinin bazı öğeleri veya özellikleri filizlenmeden salt insan iradesine ve hayaline dayalı yeni bir sosyo-ekonomik sistemin inşasını tasarımılamak bugün dünden daha zordur. Bütün bunlara rağmen, daha adil ve eşitlikçi bir dünya toplumsal düzeni kurulması için, ekonomik sistemin insanı öne alan bir öze kavuşturulması için, bugün hala sosyalizmden daha gerçekçi bir ideal de bulunmamaktadır.

VI

Şu an tamamlamak üzere olduğumuz yüzyıl, kurtuluş ve bağımsızlık savaşlarının da yüzyılı oldu. Bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini veren halk-

lar ve uluslar, emperyalizme ve kolonyalizme karşı mücadelelerinde kapitalist sistemin rakipsiz olmamasının avantajını da kullanarak başarılı oldular. Sanayi devrimi sonrasında hızlanan eşitsiz gelişmenin tutsaklık çizgisine ittiği uluslar, bu yüzyılda bağımsızlıklarını kazanabildiler.

Kurtuluş savaşları sayfasını açan ilk örnek Türk Devrimi oldu. Tarihinde siyasal sömürgeleştirmeyi yaşamamış olduğu halde Birinci Dünya Savaşı yenilgisiyle onun eşiğine gelen Türk halkı, 20.yüzyılın ilk kurtuluş savaşını verme başarısını gösterdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim etnik unsuru olan ama belki de bu nedenle modernist ulusçuluk ideolojisine en geç katılan Türkler, kendi tarihlerinin son değil ilk Türk Devleti'ni kurdular.

Feodal kalıntıları bünyesinde barındıran, merkantilist dönemi tam olarak yaşamadığı gibi 20.yüzyıl başlarında dahi sınaî devrim sürecine giremediği için çağdışı kalmış kozmopolit bir siyasal formasyon özelliği gösteren bu yapıdan modern bir ulus-devlet çıkarmak kuşkusuz kolay iş değildi. Ortaçağ zihniyetinden aydınlanma ışığına, arkaik tarımsal üretime dayalı bir devletten modern bir kapitalist devlete geçişin mücadelesini anti-emperyalist Kurtuluş Savaşı mücadelesinin üstüne ekleyebilen Türkler, 20.yüzyıl tarihine Mustafa Kemal Atatürk gibi bir lider armağan ettiler.

Gecikmiş sanayi devrimi sürecine ancak 1930'lardan sonra girebilen genç Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'na katılmama başarısını göstererek ekonomik kazanımlarını koruyabildi. Ancak toplumsal/ekonomik/siyasal devrimini sonuna kadar götürme kararlılığını gösteremedi; devrim süreci 1940'ların ortasında tıkanı.

Karşı devrimci ve tutucu güçler siyaset sahnesine ağırlık koymaya başlarken, 1946-53 arasındaki dışı açılma serüveni 1958 mali iflasıyla noktalandı. 1960'ın ilerici özlü askeri müdahalesi Türkiye'de ilk kez geniş kitlelerin sol ideolojiyle tanışmasını sağladı; ancak bunu 1971 ve 1980 rövanşları izledi ve sol düşüncenin gelişmesine büyük darbe vuruldu. 1940'ların sonundan itibaren çeşitli ödünlere beslenen dinci akımlar ortaya çıkan boşluğu doldurmakta gecikmedi. Bu dönemde uygulamaya konulan dışı açılmacı neo liberal politikalar, ekonomik bağımsızlık refleksine ve kamusal hizmet üretimine dayalı ulus-devleti tahribe yönelen Özalıcı anlayışlarla birleşince yüzyıl sonunda yeni bir mali iflası hazırlamakta gecikmedi. Böylece, 1920'lerde doğan Türkiye Cumhuriyeti, yeni yüzyılı/binyılı uluslararası finans kuruluşlarının güdümünde yeni bir istikrar programıyla karşılamak zorunda bırakılmış oldu.

VII

İkinci Savaş sonrasında kapitalist sistemin refah toplumu doğrultusunda gelişmesinde rakip bir sosyal sistemin varlığı önemli bir rol oynamıştı. Gerçi, daha bölüşümcü ve kalkınmacı bir kapitalist sistemin oluşumunda Savaş sonrasında birikim rejiminin gerekleri ve bağımsızlığını yeni kazanan dünya ülkelerinin üçüncü yol arayışlarının etkileri de daha az belirleyici olmamıştı. Ancak, rakip bir sistemin oynadığı olumlu rolün 1980'ler sonrasında zayıflaması ve 1990'lar sonrasında ortadan kalkması ile neo-liberal ideolojinin kapsamlı bir saldırıya geçmesi arasındaki koşutluklar gözardı edilmemelidir.

20. yüzyıl sonunda dünyanın içinde bulunduğu noktayı simgeleyen en önemli gösterge, yüzyıl ortasına kıyasla görece ekonomik gücü yarı yarıya azalmasına karşın sistemin hegemonik ekonomik gücünün tartışılmaz bir biçimde ABD oluşudur. Yüzyıl ortasında görece ekonomik gücü dünya tarihinde görülmemiş biçimde küresel ürünün yüzde 45'i gibi inanılmaz bir düzeye erişen ABD, buna rağmen sosyalist sistemin yarattığı denge ve elindeki müdahale araçlarının bugüne kıyasla daha elverişsiz olması nedeniyle gücü dengelenebilen bir devdi. Bugün, Avrupa ve Japonya'nın kazandığı önem nedeniyle küresel ürünün sadece yüzde 20-22'sini temsil ediyor olmasına karşın, ABD, daha gelişkin araçlarla (Çok Uluslu Şirketlerin büyük bölümünün ana ülkesi olması, uluslararası finans kuruluşlarında büyüyen hakimiyeti, doların uluslararası işlemlerdeki rakipsizliği ve sermaye hareketlerini denetim yeteneği) küresel ekonomiyi kontrol edebilmektedir. Sanayi devrimi çağının birinci yüzyılı, 19.yüzyıl, İngiliz egemenliğiyle simgelenirken, 20.yüzyılın yükselen gücü, SSCB'nin yükseliş dönemlerine rağmen, ABD olmuştur. İçine girilecek olan 21.yüzyıl açısından da bu egemenlik ilişkisinin sürmeye aday olması, üst üste iki yüzyılın aynı siyasal gücün denetimi altında geçecek olması bakımından kayda değerdir.

19.yüzyılda başlayan birinci küreselleşme dalgası, 20.yüzyıl başında doruğuna eriştiği noktada Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğramış; Sovyet Devrimi, 1929 Büyük Krizi ve İkinci Dünya Savaşları'nın belirlediği istikrarsızlıklar bu kesintiyi 30 yılı aşkın bir döneme yaymıştır. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan ikinci küreselleşme dalgası, yüzyıl sonuna varıldığında, birçok bakımdan ancak yüzyıl başındaki göstergeleri yakalayabilmeye olanak vermiştir. Bu nedenle, küreselleşme iddia edildiği gibi yüzyılın son onyıllarının bir ürünü değil, kapitalist sistemin doğasına uygun olarak 200 yıldır insanlık gündeminde olan bir gelişmedir. Ancak uzun dönemin tarihsel bilgile-

rinin de gösterdiği gibi, sistemin küreselleşme yönündeki eğilimleri kesintisiz ve geriye dönüşsüz doğrusal bir yörünge izlememektedir. Bu nedenle, bugünkü küreselleşme akımının kaçınılmaz sonucuna mutlak bir biçimde ulaşacağı türünden bilim-dışı anlayışlara prim veren ve buradan yola çıkarak, aslında özellikle küçük devletlerin ulus-devlet yapılarına saldırı başlatan emperyalizm karşısında teslimiyetçi bir konumu benimseyenlere karşı mücadelenin canlandırılmasının zorunlu olduğu bir dönemden geçilmektedir.

Dünya ölçeğinde yapılabilecek bir diğer önemli saptama ise, küreselleşmenin toplumlar ve sınıflar arasında giderek daha büyük eşitsizlikler yaratıyor olmasıdır. Gelirin en eşitsiz dağıldığı ülkelere kıyasla bile daha eşitsiz olan bir küresel gelir dağılımı söz konusudur. En bozuk gelir dağılımına sahip Brezilya'da bile en varlıklı %20'lik nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay %65 iken, dünya ölçeğinde bu pay 1960'da %70'ten 1991'de %85'e çıkmıştır.

Dünyanın gidişi giderek bir **beşte bir toplumunun** yaratılması yönündedir. Dünya ailesinin yüzde 80'i hızlı bir marjinalleştirilme ve sistem dışına atılma süreci içindedir. Kapitalizm, insani öğelerinden arınarak yeniden ve eskisinden daha şiddetli bir vahşi kapitalizm çağına doğru dolu dizgin sürüklenmektedir.

Böylesine gelişen eşitsizlik ilişkilerinden demokratik yapıların doğması asla mümkün değildir.

Demokratik yapılar bu koşullarda sadece insanlar ve sınıflar arasında değil, uluslar ve ülkeler arasında da yeşerme veya kök salma imkanını bulamayacaktır. Dünyanın hakim ulus-devleti ve onun truva atları olan ulusötesi şirketleri kendi kurallarını empoze ederken, karşısında güçlü ulus devletlerin yer almasına rıza göstermeyecek, onları zayıflatmaya, yerelleştirerek nominalleştirmeye, etnik ve dinsel ayrışmaları körüklemeye, siyasal ortamlarını istikrarsızlandırmaya, ulusal bağımsızlık bilinçlerini köreltmeye yönelecektir. Bu uğurda en vazgeçilmez müttefikleri, anti-emperyalist öz taşımayan kof ve sistem içi milliyetçilikler ile ulus değil ümmeti esas alan dinci akımlar olacaktır.

VIII

İşte üçüncü binyıla ve 21.yüzyıla iyimserlik vadetmeyen bu koşullar altında girilmektedir. İkinci binyılın arifesinde feodalizmin genişleme sancılarını yaşayan insanlık, bugün, üçüncü binyılın arifesinde kapitalist sistem altında

yeni bir feodalleşmenin eşiğinde bulunmaktadır. Cemaatlere, etnik gruplara bölünmüş; merkezi devlet yerine ve adına uluslararası ekonomik ilişkiler geliştirme yetenekleri güçlendirilmiş yerel iktidar odakları yaratılarak ulus-devletin denetimi sınırlandırılmış toplumların çok kolay avlar olacağı bir gelecek hazırlanmaktadır.

Bütün bu nedenlerle Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan kurucu ilkelere bugün her zamankinden daha fazla ve daha kararlıkla sahip çıkma günü olmalıdır. Ulus-devleti, ulusal bağımsızlığı savunmak, dünün değerlerine bağlı kalmak değil, yarınımızı, demokrasiyi, özgürce, insanca ve onurla yaşamayı savunmak anlamındadır.

İnsanlık 20.yüzyıla sosyalizm düşleriyle girmişti. 20.yüzyıl bu düşlerin yaşama geçirilmesine dönük yoğun çabalara sahne oldu. Ancak iç ve dış dinamiklerin engellemesiyle bu düşler ıskalandı.

Bugün, 21.yüzyıl arifesinde insanlık, düşlerine dahi ambargo koymaya çalışan bir ideolojik basınç altında tutulmak isteniyor. Sosyalizm deneyiminin başarısızlığı üzerinden oluşturulan baskılar, insanlığın farklılığı hayal eden her türden düşe sahip olmasına set çekmek istiyor. Sistem, adeta, yüzyılın/binyılın büyük ozanı Nazım Hikmet'in,

"Onlar ümidin düşmanlarıdır"

dizesine hak verdim için çabalıyor.

İşte bu nedenle, insanın insanı sömürmediği, ezmediği, baskı altında tutmadığı yarınlara güvenimizi yitirmemek, ne kadar uzak olursa olsun insan onuruna yaraşır bir düzeni inşa etmeye dönük ümidimizi elden kaçırmamak yükümlülüğü altındayız. Bu düşümüzü ele geçiremezlerse, bize de hükmedemeyeceklerdir.

"Bağımsızlık benim karakterimdir" diyen önderin ülkesinde, 21.yüzyıla girerken ulus-devletin aşındırılması üzerinden yeni yeni teslimiyet belgelerini imzalamaktan çekinmeyen siyasal yönetimlere karşı mücadele etmek, işte tüm bu nedenlerle gençliğimizin, sizlerin, öncelikli hedefi olmalıdır.

Bu düşüncelerle burada bir araya gelen tüm meslektaşlarımı, tüm konuklarımızı ve öğrencilerimizi bir kez daha selamlıyor, Altıncı Kongremize ve katılımcılara başarılar diliyor, nice bilimsel kongrelerde buluşmak üzere diyorum.